

Dr Barbara Skoczyńska-Prokopowicz

Uniwersytet Rzeszowski

SZKOŁA WYŻSZA JAKO INSTYTUCJA WYRÓWNUJĄCA SZANSE FUNKCJONOWANIA SPOŁECZNEGO OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

HIGHER SCHOOL AS AN INSTITUTION LEVELLING THE CHANCE OF SOCIAL FUNCTIONING OF PEOPLE WITH DISABILITIES

Streszczenie

Autorka omawia zagadnienie prawa do nauki i obowiązku szkolnego w oparciu o polskie rozwiązania prawne. Wskazuje na obiektywne koszty związane z kształceniem się, szczególnie uzyskiwaniem dyplomów szkół wyższych (przykłady różnych krajów). Przytacza przykłady uwzględniania realizacji prawa do nauki przez uczelnie w Polsce i za granicą. Definiuje niepełnosprawność i wskazuje, że osoby niepełnosprawne mają zagwarantowane prawo do nauki na wszystkich szczeblach edukacji, w tym uniwersyteckiej. Obecność studentów niepełnosprawnych na uczelniach i uzyskiwane przez nich dyplomy dowodzą, iż zdają oni sobie sprawę z konieczności podnoszenia wiedzy w dobie gospodarki opartej o wiedzę.

Słowa kluczowe: prawo do nauki, ustawy, niepełnosprawność, koszty kształcenia, wyrównywanie szans

Abstract

The author discusses the issue of the right to education and compulsory schooling based on the Polish legal terms. She shows the real costs associated with education, especially with obtaining higher education degrees (examples of different countries). The author gives the examples of implementation of the right to education by the universities in Poland and abroad. She defines disability and shows that people with disabilities are guaranteed the right to education at all levels, including university. Presence of students with disabilities at universities as well as degrees and diplomas they obtain, prove their awareness of the need to raise qualifications in the era of knowledge-based economy.

Keywords: the right to education, law-rules, disability, costs of education, equal opportunities

Wstęp – prawo do nauki i obowiązki szkolny

Uczenie się i dostęp do szkoły jest przywilejem, ale i obowiązkiem każdego młodego obywatela polskiego. Prawo to musi być postrzegane zarówno w kategorii

dobra i wartości indywidualnej, jak i ważnego, podstawowego dobra społecznego i nie jest przywilejem, ale warunkiem *sine qua non* rozwoju społecznego i uczestnictwa w życiu społecznym. Skorzystanie z niego otwiera dostęp do pracy, wartości ogólnospołecznej – dostarczająca jej motywów aksjologia to czynniki kształtujące tradycyjny, inteligencki etos pracy, który z kolei dostarcza schematów interpretacyjnych do konstruowania indywidualnych wizji świata¹.

Przepisy ustawy o systemie oświaty² ustanawiają dwa rodzaje obowiązków – przedszkolny oraz szkolny. Obowiązek przedszkolny oznacza, iż dziecko w wieku 6 lat obowiązane jest odbyć roczne przygotowanie przedszkolne w przedszkolu lub oddziale przedszkolnym szkoły podstawowej. Obowiązek szkolny rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w tym roku kalendarzowym, w którym dziecko ukończy lat 7 i trwa do ukończenia gimnazjum, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18 roku życia. Obowiązki szkolnemu podlegają wszystkie dzieci we wskazanym powyżej wieku, znajdujące się na terytorium Polski, niezależnie od ich statusu prawnego, także cudzoziemcy. Regulacje te odnoszą się zatem w całej rozciągłości także do dzieci będących w procedurze o nadanie statusu uchodźcy (co w szczególności wynika z tego, że ustawodawca zdecydował się na objęcie ich także możliwością korzystania z bezpłatnego szkolnictwa na poziomie ponadgimnazjalnym).

Od obowiązku szkolnego należy odróżnić obowiązek nauki, trwający do ukończenia 18 roku życia. Składa się on z dwóch elementów: obowiązku szkolnego, trwającego, jak zostało już powiedziane, do czasu ukończenia gimnazjum, czyli nauki w formie instytucjonalnej w szkole podstawowej i gimnazjum (w sumie 9 klas) oraz – obowiązku uczenia się po ukończeniu gimnazjum, a przed ukończeniem 18 lat. Może być on realizowany w różnych formach: uczęszczania do szkoły ponadgimnazjalnej lub innej placówki edukacyjnej albo poprzez uczęszczanie na innego rodzaju zajęcia czy realizowanie przygotowania zawodowego. Edukacja w szkołach publicznych jest bezpłatna. W zakresie szkolnictwa wyższego istnieje rozgraniczenie w prawie do bezpłatnej nauki.

Aktywność ekonomiczna, koszty wykształcenia i opłacalność uzyskania dyplomu wyższej uczelni

Stwierdzenie „bezpłatna i płatna nauka” dotyczy obiegowego rozumienia tego pojęcia i kojarzone jest najczęściej z faktem nieponoszenia lub ponoszenia opłat za tę usługę przez ucznia (jego opiekuna prawnego) czy studenta. Opłaty wnoszone są zgodnie z podpisywanymi umowami cywilno-prawnymi przez obie strony

¹ M. Zarzecki, *Źródła etosu pracy: normatywne motywatory systemu gospodarczego* [w:] *Rodzina, Religia, Społeczeństwo. Polacy 2009 w diagnozie socjologicznej*, red. S. H. Zaręba, Wyd. UKSW, Warszawa 2010, s. 188.

² Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty, DzU 1991 nr 95, poz. 425; <http://isap.sejm.gov.pl>

(szkoła-uczący się). Można jednak opisać koszt usługi edukacyjnej obiektywnie, bez zagłębiania się w szczegóły, czy opłacana jest przez budżet państwa (czyli wszystkich podatników, a więc społeczeństwo) czy indywidualnego odbiorcę i wskazać na korelację poniesionych kosztów i ich efektywności mierzonej przez dostęp do rynku pracy i hipotetyczne zagrożenie bezrobociem.

Według badania aktywności ekonomicznej ludności Polski, przeprowadzonego przez GUS w pierwszym kwartale 2016 r., stopa bezrobocia mierzona metodą BAEL wśród osób z wykształceniem wyższym wyniosła 3,4%. W przypadku osób, które zakończyły naukę na poziomie gimnazjalnym lub niższym, wynosiła ona 16,4%.

Osoby, które legitymują się wykształceniem średnim zawodowym czy policealnym mają mniejsze problemy ze znalezieniem pracy niż te, które zakończyły edukację na poziomie liceum ogólnokształcącego. W pierwszych dwóch przypadkach stopa bezrobocia wynosi odpowiednio 6,1% i 7,5%. W trzecim natomiast jest to 10,6%.

Również wskaźnik zatrudnienia w stosunku do populacji w wieku produkcyjnym (tutaj dla osób starszych niż 15 lat) jest zdecydowanie wyższy wśród osób z dyplomem uczelni (77,5%) niż w pozostałych grupach, gdzie wynosi od 14,1% (gimnazjum i poniżej) do 61% (średnie zawodowe).

Powyższe statystyki wyglądają bardzo podobnie również w krajach OECD. Poziom bezrobocia osób z wyższym wykształceniem wynosi 4,5% (magisterskie), a gimnazjalnym lub niższym – 14,8%.

OECD w opracowaniu „Education at a Glance”³ przedstawia koszty i zyski kontynuowania edukacji. Dokument analizuje aspekt finansowy dla różnej liczby lat nauki. Jednak najbardziej celowe dla uzasadnienia twierdzenia, iż należy się kształcić, jest porównanie zarobków tych, którzy legitymują się dyplomem uczelni wyższej z tymi, którzy zakończyli naukę na poziomie policealnym lub średnim zawodowym; wyliczenia są przeprowadzone w jednostce USD PPP (ang. *purchasing power parity*), czyli parytecie siły nabywczej. Daje to informację, jak różnica wykształcenia w danym kraju zwiększyłaby realne możliwości zakupu dóbr i usług, gdyby dana osoba mieszkała w Stanach Zjednoczonych. Wartość tę można przeliczyć na walutę lokalną. W przypadku Polski każdy 1 USD PPP to nominalnie ok. 50 centów amerykańskich, czyli 2 zł.

Średni bezpośredni koszt nauki w krajach OECD to 13.2 tys. USD PPP. Do tego dochodzi koszt utraconych zarobków w okresie studiowania w wysokości 43.5 tys. USD PPP. Po studiach jest więc absolwent wykształcony, ale poniósł wydatki w wysokości ponad 55 tys. USD PPP. Bardzo podobne wyliczenia przedstawiane są dla średniej z 21 krajów Unii Europejskiej. Przeciętnie jednak obywatele krajów OECD, którzy mają wykształcenie wyższe, zarobią w ciągu swojego życia o 405 tys. USD PPP (mężczyźni – 477 tys., kobiety – 332 tys.) więcej, niż ci, którzy

³ Por. M. Lipka, *Ile warty jest dyplom wyższej uczelni. Analiza*, <http://forsal.pl/artykuly/975487,ile-warty-jest-dyplom-wyzszej-uczelni-analiza.html> (dostęp: 12.09.2016).

nie zdecydowali się na studia. Od tej kwoty jednak należy odjąć podatki i składki socjalne. Biorąc również pod uwagę koszt edukacji i utraconych na początku zarobków, faktyczny zysk dla osoby pracującej wynosi ok. 187 tys. USD PPP netto (mężczyźni – 229 tys. kobiety – 145 tys.).

Finansowe zyski związane z wykształceniem różnią się w poszczególnych krajach. W Polsce średnio bezpośrednie koszty studiów to 6 tys. USD PPP, utracone zarobki w kwocie 18 tys. USD PPP czynią 24 tys. USD PPP. Jednak mając wyższe wykształcenie zarobić można średnio w Polsce w ciągu zawodowego życia o ponad 400 tys. USD PPP brutto więcej w porównaniu do tych osób, które nie posiadają wykształcenia wyższego. Przeliczając tę kwotę na złote, odliczając składki socjalne, można ocenić, że średnio dyplom w Polsce jest wart netto nieco ponad 500 tys. zł⁴.

Tak więc uczenie się i studiowanie to nie tylko poszerzanie horyzontów poprzez dostęp do wiedzy, ale korzyści, które można przeliczyć na środki finansowe, bez których trudno wyobrazić sobie życie w cywilizowanym i globalnym świecie.

Osoby z niepełnosprawnością – dostęp do usługi edukacyjnej w świetle rozwiązań prawnych

Prawo do nauki dotyczy wszystkich, jednak ustawodawca w dalszych rozporządzeniach bierze pod uwagę, iż nie wszyscy dysponują jednakowymi możliwościami skorzystania z dostępu do szkoły i realizacji pełnej oferty programowej. Istnieją bowiem w każdym społeczeństwie osoby z orzeczonym stopniem niepełnosprawności.

Niepełnosprawność to termin definiowany w przepisach prawno-administracyjnych jak i w literaturze psychologicznej, medycznej, socjologicznej i pedagogicznej. Ponadto niepełnosprawność dotyczy osób z różnych grup wiekowych: dzieci, młodzież i dorosłych. Obejmuje wszelkie możliwe dysfunkcje, wady, zaburzenia, uszkodzenia, które pojawiają się niezależnie od wieku życia człowieka, jego płci, statusu społecznego, standardu życia, stopnia obniżenia określonej sprawności, a także okresu trwania tego stanu. A.E. Sękowski definiuje niepełnosprawność jako: „obniżony – w stosunku do norm ustalonych dla danej populacji – stan sprawności organizmu, powodujący utrudnienie, a często także ograniczenie funkcjonowania fizycznego i psychicznego oraz zdolności do pełnienia ról (...). Niepełnosprawność ujawnia się w różnym wieku – może być wrodzona lub nabyta (...). Człowiek niepełnosprawny (...) ma trudności w funkcjonowaniu fizycznym i psychospołecznym, znajduje się w niekorzystnej sytuacji społecznej i ekonomicznej oraz ma kłopoty w osiągnięciu celów życiowych, zaspokajaniu potrzeb i adaptacji społecznej”⁵.

⁴ Tamże.

⁵ A.E. Sękowski, *Wybrane koncepcje teoretyczne postaw wobec osób niepełnosprawnych* [w:] *Człowiek niepełnosprawny*, red. M. Chodkowska, Lublin 1994, s. 12.

Zgodnie z obowiązującymi standardami światowymi i europejskimi każdy, a więc i człowiek niepełnosprawny, ma prawo do pełnego uczestnictwa i równych szans w życiu społecznym. Jednym z ważnych aspektów funkcjonowania społecznego jest możliwość kształcenia się. Obowiązujące akty prawne, do których może odwołać się osoba niepełnosprawna, zakazujące wszelkiego rodzaju dyskryminacji to: Ustawa z 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (DzU 1998, nr 21, poz. 94 z późn. zm.), Ustawa z 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (DzU 2010, nr 254, poz. 1700), która wskazuje, że zgodnie z zasadą równego traktowania zakazane jest nierówne traktowanie osób fizycznych ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne lub narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek, orientację seksualną w zakresie, m.in. dostępu i warunków korzystania ze świadczeń socjalnych, kształcenia, opieki zdrowotnej, dostępności i warunków korzystania z instrumentów i usług rynku pracy, Rozporządzenie Rady Ministrów z 22 kwietnia 2008 r. w sprawie Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Traktowania (DzU 2008, nr 75, poz. 450 z późn. zm.) określa zadania Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania, polegające m.in. na przeciwdziałaniu dyskryminacji w szczególności ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię lub wyznanie, poglądy polityczne, wiek, niepełnosprawność, wiek, orientację seksualną, stan cywilny oraz rodzinny; podejmowaniu działań zmierzających do eliminacji lub ograniczenia skutków powstałych w skutku naruszenia zasady równego traktowania; inicjowaniu, realizowaniu, koordynowaniu, monitorowaniu działań zmierzających do zapewnienia równego traktowania, a także ochrony przed dyskryminacją; promowaniu, upowszechnianiu i propagowaniu problematyki równego traktowania, Traktat lizboński z 17 grudnia 2007 r. (Dz.U. UE. C. z 2007, nr 306, poz. 1) stwierdza, że „Unia Europejska opiera się na wartościach poszanowania godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, jak również poszanowania praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości. Wartości te są wspólne Państwom Członkowskim w społeczeństwie opartym na pluralizmie, niedyskryminacji, tolerancji, sprawiedliwości, solidarności oraz na równości kobiet i mężczyzn”. Karta Praw Podstawowych z dnia 14 grudnia 2007 r. (Dz.U. UE. C. z 2007, nr 304, poz. 1) potwierdza, że Unia Europejska przyczynia się do ochrony różnorodności kultur i tradycji narodów Europy, uznając przy tym, że godność człowieka jest nienaruszalna oraz, że musi ona być szanowana i chroniona; że każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego; że każdy posiada prawo do wolności myśli, sumienia i religii oraz ich uzewnętrzniania; że każdy ma prawo do wolności wypowiedzi oraz stowarzyszania się i zgromadzeń; że wszyscy są wobec prawa równi. Karta Praw Podstawowych, jako akt prawnie wiążący, zakazuje wszelkiej dyskryminacji, w szczególności zaś ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, przynależność państwową, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie,

niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. KPP jest dokumentem, który podkreśla, że Unia szanuje różnorodność kulturową, religijną, językową, a także zasadę równości ludzi oraz równości wszystkich wobec prawa⁶.

W naszym kraju prawo do edukacji gwarantuje art. 70 ust. 1 i 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, które mówią, że „Każdy ma prawo do nauki (...) Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia”⁷.

Edukację osób niepełnosprawnych normuje między innymi art. 1 pkt 5 i 5a ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty⁸, który gwarantuje dzieciom i młodzieży niepełnosprawnej oraz niedostosowanej społecznie możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami, a także opiekę nad uczniami niepełnosprawnymi przez umożliwianie realizowania zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych.

Zgodnie z raportem A. Dudzińskiej według danych Systemu Informacji Oświatowej⁹ populacja uczniów niepełnosprawnych wynosi ok. 160 tys. (ca. 2,4%) na ok. 6,5 mln wszystkich uczących się na czterech poziomach edukacji (przedszkola, szkoły podstawowej, gimnazjum i szkół ponadpodstawowych). Autorzy kolejnego raportu przygotowanego w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich¹⁰ zwracają uwagę na istnienie (jednak) systemu segregacyjnego dotyczącego organizacji zajęć dla dzieci niepełnosprawnych, co, ich zdaniem, wpływa na zmniejszenie ich szans w dostępie do edukacji na poziomie wyższym.

Po zdaniu egzaminu dojrzałości niepełnosprawny absolwent szkoły średniej może ubiegać się o przyjęcie do szkoły wyższej na podobnych zasadach jak jego rówieśnicy. Aplikuje drogą elektroniczną o miejsce na studiach, dostarcza odpowiednie dokumenty i w zależności od uzyskanej punktacji otrzymuje (lub nie) możliwość podjęcia studiów. Na tym etapie dokumenty są weryfikowane i, jeśli student zaznaczył, że jest osobą z niepełnosprawnością i w jakim zakresie, władze uczelni przygotowują odpowiednie zestawienia i informują jednostkę obsługującą studentów niepełnosprawnych o konieczności przygotowania odpowiedniej usługi. Jest ona uruchamiana jednak dopiero po wpłynięciu wniosku od osoby zainteresowanej

⁶ <https://mswia.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/ochrona-praw-czlowieka/dokumenty/prawne> (dostęp: 12.09.2016).

⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., DzU 1997 nr 78, poz. 483 z późn. zm.); <http://isap.sejm.gov.pl>

⁸ Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty, DzU 1991 nr 95, poz. 425); <http://isap.sejm.gov.pl/>

⁹ A. Dudzińska, *Uczniowie niepełnosprawni w Polsce 2010 wg danych Systemu Informacji Oświatowej 2010*, Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom z Ukrytymi Niepełnosprawnościami im. Hansa Aspergera „Nie-Grzeczne Dzieci”, Warszawa 2012, s. 2–3.

¹⁰ I. Białek, D. Nowak-Adamczyk, *Edukacja włączająca – budowla o mocnych fundamentach* [w:] *Równe szanse w dostępie do edukacji osób z niepełnosprawnościami. Analiza i zalecenia*, „Biuletyn RPO” 2012, nr 7, s. 11–12.

(np. dowóz z miejsca zamieszkania na uczelnię, przydział asystenta, osoby pomagającej w przemieszczaniu się z jednego miejsca na drugie w ramach wydziału). Tu przestaje obowiązywać obowiązek szkolny, realizowane jest prawo do nauki. Wyższe uczelnie stworzyły specjalne warunki dostępu do budynków uczelnianych i wyposażyły sale wykładowe, biblioteki i laboratoria w sprzęt specjalistyczny. Takie warunki spełniają wszystkie nowo powstałe kompleksy, budowane ze środków własnych oraz pozyskanych w ramach programów unijnych. Jak wynika z danych Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych w Polsce jest około 4,7 mln osób z niepełnosprawnością, to 12,2% ogółu ludności. Natomiast studenci niepełnosprawni stanowią niespełna 2% wszystkich studentów w kraju. Obecnie w szkołach wyższych kształci się 31,6 tys. niepełnosprawnych¹¹.

Realizacja prawa do nauki przez osobę niepełnosprawną na poziomie wyższym – perspektywa polska i międzynarodowa

Ze względu na miejsce pracy autorki opracowania przedstawia ona warunki studiowania dla osób z niepełną sprawnością na uczelni macierzystej.

Na terenie Uniwersytetu Rzeszowskiego (Rzeszów, Polska) działa Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych, Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych Uniwersytetu Rzeszowskiego jest jednostką organizacyjną UR, powołaną zarządzeniem Rektora nr 103/2009 z dnia 21.12.2009 r., której pracami kieruje Pełnomocnik Rektora ds. Osób Niepełnosprawnych UR. Biuro merytorycznie podlega Prorektorowi ds. Studenckich i Kształcenia, administracyjnie Kanclerzowi UR.

Udziela ono pomocy osobom niepełnosprawnym w następującym zakresie: pomoc tłumacza migowego, asystent osoby niepełnosprawnej (niewidomych, niedowidzących), przewóz minibusem studentów niepełnosprawnych na zajęcia dydaktyczne z dysfunkcją narządu ruchu, wypożyczalnia ze specjalistycznym sprzętem wspomagającym proces uczenia się osób niepełnosprawnych. Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych UR uruchomiło w budynku Biblioteki Głównej UR wypożyczalnię specjalistycznego sprzętu, wspomagającego proces kształcenia, dla studentów i doktorantów z niepełnosprawnością. Do dyspozycji są między innymi: odtwarzacze audio-booki, notesy mówiące, powiększalniki, lupy, klawiatury jednoręczne i brajlowskie, specjalnie dostosowane myszki komputerowe oraz oprogramowanie powiększająco-udźwiękawiające tekst.

Osoby niepełnosprawne studiujące na uczelniach wyższych mogą ubiegać się o stypendium specjalne dla osób niepełnosprawnych. Może otrzymać je student z tytułu niepełnosprawności na indywidualny wniosek. Wnioskodawca składa

¹¹ Dane Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych; <http://www.niepelno.sprawni.gov.pl/p,78,dane-demograficzne> (dostęp: 14.09.2016).

wniosek wraz z aktualnym orzeczeniem o niepełnosprawności wydane przez właściwy organ, stypendium jest przyznawane na okres wydania orzeczenia.

W Uniwersytecie Rzeszowskim aktualnie studiuje 438 studentów z różnymi niepełnosprawnościami, co stanowi niewielki odsetek wszystkich studentów UR (ok. 2%). Są to przede wszystkim osoby z lekkim i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, najwięcej jest ich na Wydziale Pedagogiczno-Artystycznym (78 osób), Wydz. Medycznym (64 osoby), Wydz. Prawa i Administracji (60 osób), Wydz. Socjologiczno-Historycznym (49 osób) oraz Wydz. Matematyczno-Przyrodniczym (45 osób)¹².

Podobne rozwiązania skierowane do studentów niepełnosprawnych obserwujemy w innych krajach. I tak np. Uniwersytet w Saragossie, jedna z najstarszych i największych uczelni w Hiszpanii, dba o studentów z niepełnosprawnością poprzez swoje biuro Oficina de Universitaria de Atencion a la Diversidad, którego głównym zadaniem jest zapewnienie równych szans poprzez pełne włączenie studentów na uniwersytecie do życia akademickiego, a także promowanie świadomości społeczności uniwersyteckiej. Oświadczenie na stronie www brzmi: szczególnie zwracamy uwagę na studentów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wynikającymi z niepełnosprawności¹³. Przywołany jest również przepis prawny regulujący tę kwestię (Article 31 of Law 13/1982 of April 7th on the social integration of disabled persons provides that “disabled persons enrolled in university courses whose disability prevents them from adapting to the generally-established system of exam sessions may request, and academic institutions shall grant, an extension of the number of sessions to compensate for their difficulties. Without prejudice to the level required, examinations shall be adapted, if warranted, to the characteristics of the disability of the person in question”).

Podczas wyjazdu stażowego w kwietniu 2016 r. autorka niniejszego opracowania przekonała się naocznie, iż deklarowane zasady realizowane są w rzeczywistości. Z dumą zaprezentowano wyposażenie biblioteki i czytelnicy Wydziału Pedagogicznego, w której studenci z niedowidzeniem mogą korzystać z audiobooków czy komputerów wyposażonych w klawiaturę dostosowaną do tego rodzaju niepełnosprawności. Nowe budynki tegoż Wydziału są dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością narządów ruchu.

Kolejnym przykładem uczelni, w której uwzględniane są potrzeby studentów niepełnosprawnych jest Yale University (USA), które wspiera swymi działaniami tę grupę studentów poprzez biuro Yale University Resource Office on Disabilities¹⁴, zapewniając zróżnicowaną i zindywidualizowaną pomoc dla podopiecznych od zakwaterowania po warunki lokalowe, wyposażenie sal wykładowych

¹² Dane z Działu ds. Studenckich UR, stan z dnia 10 września 2016 roku.

¹³ <http://wzar.unizar.es/servicios/ingles/insti/matri/normaA/minus.htm>

¹⁴ <https://www.law.yale.edu/student-life/students-disabilities>

i ćwiczeniowych oraz pomoc w organizacji zajęć (The Office provides a wide variety of services for Yale students with disabilities. The Resource Office works with all Yale students, including Yale Law School students, to facilitate necessary accommodations. All accommodations and services are individualized and based on students needs, course requirements, and appropriate documentation. Frequently requested accommodations include adaptive computer technology, classroom accommodations, and examination and testing modifications, among others).

Również w Rosji, w której wybrano przykładowy uniwersytet – Uniwersytet im. Łomonosowa w Moskwie, największą i należącą do najlepszych w tym kraju uczelnię, funkcjonuje polityka skierowana na pomoc studentom niepełnosprawnym: poczynając od zdefiniowania, co rozumiane jest pod pojęciem „niepełnosprawność” (Disability is defined as: physical, cognitive, mental, sensory, emotional, developmental limitation of a person’s functional capacity, covering impairments, activity limitations, and participation restrictions, may be present from birth, or occur during a person’s lifetime.), zapewnia się, iż udostępnia się wszelkiego rodzaju wsparcie w celu prawidłowej realizacji toku studiów (MSU – Lomonosov State University – has a strong record of admitting and supporting students with disabilities and does its best to ensure equal access and full participation for students, faculty, staff and visitors with disabilities in all programs and activities at MSU. Students with disabilities should have a medical certificate to indicate their condition, eligibility of activity and prescribed medical care and recreational activities)¹⁵.

Autorka sprawdziła również, w jaki sposób realizowane jest podstawowe prawo do nauki w szkole wyższej w Niemczech. W tym celu wybrała Hochschule Bremen (HB), Wyższą Szkołę w Bremie, najmniejszym landzie/ kraju związkowym/ w RFN, którego granice niewiele wybiegają poza jego stolicę, a ilość wszystkich mieszkańców oscyluje wokół 0,5 mln osób. Należy nadmienić, iż działa tam również uniwersytet i inne szkoły wyższe, kształcące studentów z Niemiec i zagranicy.

Również i tę szkołę wizytowała autorka podczas programu stażowego w roku 2014, poza świetną organizacją zajęć zwróciła uwagę na względnie dużą ilość osób niepełnosprawnych na ulicach miasta (w towarzystwie asystentów lub bez, w zależności od schorzenia) oraz wśród studiujących. Z przeprowadzonych rozmów w dziale studenckim oraz z informacji zawartych na stronie www szkoły HB wynika, że wszelkie problemy studentów z niepełnosprawnościami różnego typu rozwiązane są kompleksowo: od regulacji prawnych przygotowanych przez dział prawny uczelni i zaprezentowany w broszurze i dostępnych on-line¹⁶, poprzez pracę Biura ds. Studentów z niepełnosprawnością. Przy tym już na wstępie zapewnia się, iż ze względu na fakt, że studenci ci muszą mieć możliwość pokonania istniejących

¹⁵ <http://www.msu.ru/en/admissions/education-system.php>

¹⁶ Studieren mit Behinderung, <http://www.hs-bremen.de/internet/de/studium/studierenden/service/leben/behinderung/>

barier i by mogli w sposób równoprawny korzystać z nauki na studiach wyższych mają do dyspozycji specjalną jednostkę pomocową (Studierende haben immer noch neben ihrer individuellen Behinderung viele strukturelle Defizite im Hochschulbereich zu kompensieren und bestehende Barrieren zu überwinden. Um den Studierenden eine gleichberechtigte und selbstbestimmte Teilhabe an der Hochschulbildung zu ermöglichen, hat die Hochschule Bremen den Bereich „Studieren mit Behinderung und/oder chronischer Erkrankung“ an die Gleichstellungsstelle Familienbüro eingebunden). We wspomnianej broszurze poza cytowanymi regulacjami prawnymi znaleźć można wszelkie informacje dotyczące wsparcia dla niepełnosprawnego studenta: przygotowanie do studiowania, opłaty, organizacja zaliczeń i egzaminów, pomoc asystenta osoby niepełnosprawnej, kompensacja niepełnosprawności poprzez indywidualizację nauki, pomoc finansowa, pożyczki, warunki spłaty, urlopy semestralne, zgłaszanie niedyspozycji i choroby, organizacja życia studenckiego, mieszkanie. Zdaniem autorki opracowania jest to najlepiej i najbardziej j czytelnie przygotowana informacja dla studenta niepełnosprawnego z pokazanych powyżej uczelni.

Podsumowanie

Jest faktem niepodważalnym, iż żyjemy w okresie gwałtownych przemian globalizacyjnych, dotyczą nas problemy dotyczące zmian w strukturze rodziny, przewartościowaniu myślenia o funkcjonowaniu jednostki, w tym decyzjach związanych z podejmowaniem działań umożliwiających życie w nowoczesnym społeczeństwie, co jest związane ze świadczeniem pracy. Nie możemy również odsunąć od siebie stwierdzenia, że mamy do czynienia z początkiem nowego typu społeczeństwa, w którym produkcja przemysłowa nie odgrywa już podstawowej roli. A. Giddens stwierdza: „powstało wiele określeń tego nowego ładu społecznego na przykład społeczeństwo postindustrialne, wiek informacji, «nowa ekonomia». Jednakże najczęściej używanym określeniem jest «gospodarka oparta na wiedzy» (...), której rozwój zależy od pomysłów, informacji i różnorodnej wiedzy”¹⁷. Wartością samą w sobie jest jednak przyjęcie przez rozwinięte społeczeństwa takich regulacji prawnych, spójnych w obrębie funkcjonujących bloków polityczno-gospodarczych, które zapewniają dostęp do wiedzy i funkcjonowania na różnych etapach życia społecznego wszystkim członkom społeczeństwa, w tym osobom niepełnosprawnym. Prowadzone są działania zapobiegające dyskryminacji, a jednym z ich przejawów jest umożliwienie kształcenia się na wszystkich szczeblach edukacyjnych. Zaznaczyć należy, iż prawo i obowiązek szkolny dotyczy wszystkich osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności, w tym intelektualnej. Szkolnictwo wyższe otwiera swoje uczelnie dla tych, którzy

¹⁷ A. Giddens, *Socjologia*, PWN, Warszawa 2006, s. 399.

z różnych przyczyn zostali zakwalifikowani do grupy osób z niepełną sprawnością, z wykluczeniem jednak niepełnosprawności umysłowej. Osoby te mogą realizować swoje plany dotyczące rozwoju indywidualnego, nabywają umiejętności pozyskiwania i wykorzystywania wiedzy z różnych dziedzin życia, uzyskują kompetencje społeczne – kontakt ze studentami o podobnych umiejętnościach i zainteresowaniach, ich akceptacja i wsparcie jest dla studentów niepełnosprawnych dowodem, iż przypadek ich dysfunkcji nie wyklucza ich z życia społecznego. Dodatkową zachętą niech będą przytoczone wyliczenia wskazujące, że osoby z wyższym wykształceniem mają większy dostęp do miejsc pracy, a zarobki w czasie całego życia kompensują poniesiony w czasie studiów wysiłek intelektualny. Konkluzją niech będzie stwierdzenie, że dla wyrównania szans osób z niepełnosprawnością opłaca się w skali całego kraju inwestować we wszelkie instytucje wsparcia, a w szczególności te, które pozwalają wiedzieć więcej. Dostarcza się w ten sposób narzędzi, które pozwalają człowiekowi, w tym – niepełnosprawnemu być wolnym. W wielości definicji wolności adekwatne wydaje się rozumienie tego pojęcia jako:

- swobodę, co może oznaczać indywidualizację czy dobrowolność,
- wyzwolenie, które kojarzone jest z usamodzielnieniem, emancypacją, równouprawnieniem, uniezależnieniem¹⁸.

Niezależnymi i wolnymi chcemy być wszyscy. Niepełnosprawność może przydarzyć się każdemu.

Bibliografia

- Białek I., Nowak-Adamczyk D., *Edukacja włączająca – budowla o mocnych fundamentach*, [w:] *Równe szanse w dostępie do edukacji osób z niepełnosprawnościami. Analiza i zalecenia*, „Biuletyn RPO” 2012, nr 7.
- Dane z Działu ds. Studenckich UR.
- Dudzińska A., *Uczniowie niepełnosprawni w Polsce 2010 wg danych Systemu Informacji Oświatowej 2010*, Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom z Ukrytymi Niepełnosprawnościami im. Hansa Aspergera „Nie-Grzeczne Dzieci”, Warszawa 2012.
- Frączek Z., *Pokoleniowe przemiany społecznej świadomości wartości rodziny*, Wyd. UR, Rzeszów 2011.
- Giddens A., *Socjologia*, PWN, Warszawa 2006.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., DzU 1997, nr 78, poz. 483 z późn.zm.
- Sękowski A.E., *Wybrane koncepcje teoretyczne postaw wobec osób niepełnosprawnych*, [w:] M. Chodkowska (red.), *Człowiek niepełnosprawny*, Lublin 1994, s. 12.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, DzU 1991, nr 95, poz. 425.
- Zarzecki M., *Źródła etosu pracy: normatywne motywatory systemu gospodarczego* [w:] *Rodzina, Religia, Społeczeństwo. Polacy 2009 w diagnozie socjologicznej*, red. S.H. Zaręba, Wyd. UKSW, Warszawa 2010, s. 188.

¹⁸ Z. Frączek, *Pokoleniowe przemiany społecznej świadomości wartości rodziny*, Wyd. UR, Rzeszów 2011, s. 27.

Strony internetowe

Dane Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych; <http://www.niepelno.sprawni.gov.pl/p,78,dane-demograficzne>
<http://isap.sejm.gov.pl/>
<http://www.hs-bremen.de/internet/de/studium/studierendenservice/leben/behinderung/>
<http://www.msu.ru/en/admissions/education-system.php>
<http://wzar.unizar.es/servicios/ingles/insti/matri/normaA/minus.htm>
<https://mswia.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/ochrona-praw-czlowieka/dokumenty/prawne>
<https://mswia.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/ochrona-praw-czlowieka/dokumenty/prawne>
<https://www.law.yale.edu/student-life/students-disabilities>
Lipka M., Ile warty jest dyplom wyższej uczelni. Analiza, <http://forsal.pl/artykuly/975487,ile-warty-jest-dyplom-wyzszej-uczelni-analiza.html>